

BARTŁOMIEJ WŁODARCZYK
Biblioteka Narodowa
b.wlodarczyk@bn.org.pl

DESKRYPTORY FORMALNE W BIBLIOTECE KONGRESU A TEMATY FORMALNE W JĘZYKU HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH BIBLIOTEKI NARODOWEJ I W JĘZYKU KABA

Bartłomiej Włodarczyk – bibliotekarz pracujący w Pracowni Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Najważniejsze publikacje: *Topic Map as a Method for the Development of Subject Headings Vocabulary: An Introduction to the Project of the National Library of Poland. Cataloging & Classification Quarterly* 2013, vol. 51, iss. 7, s. 816-829; *Mapy tematów i RDF/OWL. W: Bibliografi@: źródła, standardy, zasoby.* Praca zbior. pod red. J. Franke. Warszawa 2013, s. 39-63.

SŁOWA KLUCZOWE: LCGFT. LCSH. JHP BN. KABA. Tematy formalne. Deskryptory formalne. Języki haseł przedmiotowych.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Celem artykułu jest przedstawienie, porównanie oraz wskazanie zalet i wad trzech rozwiązań w zakresie poszerzenia zasobu i lepszego wyodrębnienia jednostek leksykalnych identyfikujących formy dokumentów w trzech językach informacyjnych – Biblioteki Kongresu (LCSH), NUKAT (jhp KABA) i Biblioteki Narodowej (JHP BN). **Metody badań** – Na podstawie analizy dokumentacji dostępnej na stronach trzech instytucji porównano założenia i przebieg prac. **Wyniki** – Najprostsze i najbardziej konsekwentne zasady dotyczące sposobu zapisywania i stosowania jednostek leksykalnych identyfikujących formę dokumentów przyjęto w Bibliotece Kongresu. Zasadne wydaje się wprowadzenie uproszczeń i zmian w sposobie budowy i użycia tematów formalnych w języku KABA i w JHP BN. Zmiany mogą dotyczyć przede wszystkim złożonych zasad stosowania określników po tematach formalnych w języku KABA i kodowania tematów formalnych w formacie MARC 21 w wypadku JHP BN. Uproszczenia zdaje się wymagać także forma zapisu tematów formalnych w obu językach.

WSTĘP

Temat formalny to „temat wskazujący cechy pozat treściowe dokumentu uznane w danym języku haseł przedmiotowych za relewantne dla użytkownika informacji. Typowymi cechami dokumentów odwzorowywanymi w postaci tematów formalnych są forma wydawnicza i forma piśmiennicza” (Bojar, 2002, s. 273). Jednostki leksykalne identyfikujące formę lub gatunek dokumentu są od dawna integralną częścią leksyki języków haseł przedmiotowych (jhp). W Polsce tę kategorię tematów wyróżnił Adam Łysakowski, twórca polskich zasad katalogu przedmiotowego. Łysakowski wskazał, że tematy formalne należy stosować, jeśli dokument opisuje wiele różnorodnych przedmiotów, które nie stanowią jedności tematowej czy ujęciowej, a charakteryzuje się jednolitą formą lub jeśli dokument „charakteryzuje się najdosadniej samodzielnie znaną i poszukiwaną formą” (Łysakowski, 1946, s. 81). Według Łysakowskiego tematy formalne należy stosować również w opisie utworów literackich i dokumentów niepiśmienniczych. W przypadku dokumentów o określonym przedmiocie, forma powinna być, jego zdaniem, denotowana przez określnik formalny (Łysakowski, 1946, s. 82). Ten sposób opisu formy dokumentów obowiązywał w Języku Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN) od momentu jego powstania. Podobnie identyfikowano formę dokumentu w Library of Congress Subject Headings (LCSH) i języku haseł przedmiotowych Katalogi Automatyczne Bibliotek Akademickich (KABA), wzorowanym na francuskim Répertoire d'autorité-matière encyclopédique et alphabétique unifié (RAMEAU), tzn. obok tematów formalnych funkcjonowały określniki formalne. W formacie MARC 21 tematy formalne były zapisywane w polach 150 i 650, a więc tych samych, co w przypadku tematów rzeczowych wskazujących treść dokumentu. Tematy rzeczowe i formalne nie były w żaden sposób rozróżniane na poziomie formatu.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie i porównanie projektów poszerzenia zasobu i lepszego wyodrębnienia jednostek leksykalnych identyfikujących formy dokumentów w Bibliotece Kongresu (BK), Centrum NUKAT (NUKAT) i Bibliotece Narodowej (BN). Wskażę różnice pomiędzy tymi podejściami oraz zalety i wady każdego rozwiązania. Należy podkreślić, że dwa pierwsze projekty jeszcze się nie zakończyły i trwają prace nad opracowaniem szczegółowych zasad stosowania jednostek leksykalnych. W polskiej literaturze przedmiotu brak jest analizy budowy i zasad stosowania w językach informacyjnych jednostek leksykalnych identyfikujących formę. Dostępne opracowania opisujące problematykę wyrażania gatunku i formy w jhp nie uwzględniają najnowszych zmian w tym zakresie (zob. Serafin, 2013). Opis i przykłady wymienione w artykule są oparte na dokumentacji zamieszczonej na stronach WWW instytucji tworzących poszczególne języki.

PRZEBIEG I ZASIĘG PROJEKTÓW

Najwcześniej zmiany w tematach formalnych zaczęto wprowadzać w BK. Prace te zostały rozpoczęte w 2007 r. Projekt opiera się na szeroko zakrojonej współpracy pomiędzy twórcami języka LCSH a bibliotekarzami – specjalistami w różnych dziedzinach, pracującymi zarówno w BK, jak i poza tą biblioteką. W tworzenie słownictwa są zaangażowane także różne organizacje bibliotekarskie (zob. Young & Mandelstam, 2013). Inicjatorami projektu byli amerykańscy bibliotekarze. W BK podjęto decyzję, że terminy z zakresu różnych dziedzin powinny być tworzone w ramach oddzielnych części projektu. Umożliwiło to stopniowe rozwiązywanie kolejnych problemów i modyfikację zasad, publikację całych grup słownictwa oraz współpracę ze środowiskiem bibliotekarskim. Do maja 2011 r. terminy identyfikujące formy dokumentów były wprowadzane do zasobu LCSH. Zdecydowano się wówczas na wyodrębnienie słownictwa i stworzenie odrębnego tezauryasa nazwanego *Library of Congress Genre/Form Terms for Library and Archival Materials (LCGFT)*¹. Przyczyną wydzielenia słownictwa był zupełnie inny jego zakres i odmienne zasady stosowania w opisie dokumentów. Powstały zbiór słownictwa ma mieć charakter uniwersalny (LC, n. d., p. i-ii). Źródłem terminów użytych jako deskryptory formalne są zarówno tematy LCSH, jak i inne zbiory słownictwa wykorzystywane w BK, opisujące formę i gatunek różnych rodzajów dokumentów, m.in. *Moving Image Genre-Form Guide* i *Radio Form-Genre Guide*. Do połowy 2014 r. ukończono prace nad terminami z dziedziny prawa, także identyfikującymi filmy i programy telewizyjne, nagrania dźwiękowe oraz dokumenty kartograficzne. Na początku 2013 r. rozpoczęto kolejne projekty obejmujące deskryptory z dziedziny muzyki, religii, literatury oraz terminy ogólne, nie mieszczące się w zakresie żadnej konkretnej dyscypliny (LC, n. d., p. i-ii). Ich włączenie do LCGFT jest planowane na lata 2014-2015 (LC, 2014, p. 26).

W październiku 2008 r., rok po rozpoczęciu prac przez BK, podobny projekt zaczęto realizować w NUKAT. Postanowiono, że tematy formalne nadal będą integralną częścią języka KABA. Podstawą poszerzonej grupy tematów formalnych były tematy rzeczowe KABA identyfikujące formę, istniejące już w kartotece wzorcowej. NUKAT nie dysponował jednak żadnymi innymi gotowymi zbiorami słownictwa, mogącymi stanowić podstawę tworzenia nowego zasobu tematów. Pierwszą grupę tematów formalnych stworzonych w NUKAT stanowiły tematy nazywające literatury oraz formy i gatunki literackie. W języku KABA jednostki te od początku istnienia

¹ Zmiany obserwowane w BK są wyrazem stopniowych przemian jhp, które upodabniają się do języków deskryptorowych wykorzystując dotychczasowy zasób leksykalny. Towarzyszą temu zmiany terminologiczne. W projekcie realizowanym w BK są tworzone nie nowe tematy formalne czy hasła przedmiotowe, ale deskryptory formalne.

opisywały formę lub gatunek dokumentu. W związku z tym zasady opracowania dokumentów z użyciem tych haseł nie zmieniły się (NUKAT, 2008, s. 1). Oprócz tematów z zakresu literatury dotychczas opracowano zasady stosowania tematów z zakresu kartografii, tematów identyfikujących dokumenty życia społecznego, filmy, wydawnictwa ciągłe i informacyjne oraz różne rodzaje dokumentów muzycznych.

Projekt modyfikacji i zwiększenia liczby tematów formalnych najpóźniej rozpoczęto w BN. Tematy formalne, jako osobną kategorię jednostek leksykalnych zapisywanych w specjalnym polu formatu MARC 21, zaczęto wprowadzać do kartoteki wzorcowej JHP BN w 2010 r. Podobnie jak w Centrum NUKAT, tematy formalne stanowią w BN jedną z kategorii leksykalnych słownictwa jhp. Podstawowe rozwiązania i zasady projektu zostały opracowane na posiedzeniach Zespołu ds. Rozwoju JHP BN². Członkowie Zespołu konsultowali się także z bibliotekarzami zajmującymi się opracowaniem zbiorów specjalnych w BN. Konsultacje dotyczyły dokumentów życia społecznego, dokumentów kartograficznych i ikonograficznych. Oprócz współpracy wewnątrz ksiąźnicy narodowej, współpracowano także m.in. z bibliotekarzami z bibliotek pedagogicznych³. Projekt był realizowany znacznie szybciej, niż dwa opisane powyżej, a jego twórcy tylko częściowo korzystali z doświadczeń BK i NUKAT. Od początku objął on wszystkie dziedziny reprezentowane w JHP BN. Podstawowe prace zostały zakończone w 2012 r.

ZAPIS DESKRYPTORÓW I TEMATÓW FORMALNYCH W FORMACIE MARC 21

Stworzenie w BK zbioru słownictwa odrębnego w stosunku do LCSH wymagało wskazanie, czy terminy pochodzą z LCSH, czy też z LCGFT. Zdecydowano, że deskryptory formalne będą zapisywane w kartotece wzorcowej w polu 155 formatu MARC 21, natomiast tematy rzeczowe w polu 150. Analogicznie postanowiono, że deskryptory formalne będą zapisywane w rekordach bibliograficznych w polu 655, a hasła przedmiotowe z tematami rzeczowymi w polu 650 (LC, 2011, p. 6). Podobne rozwiązanie postanowiono przyjąć w NUKAT, odróżniając tematy rzeczowe od formalnych na poziomie etykiet formatu MARC 21. W obu instytucjach tworzone są więc osobne rekordy wzorcowe dla terminów służących opisowi treści dokumentu i dla równoważnych terminów identyfikujących formę bądź gatunek. W BN, po konsultacjach z przedstawicielami bibliotek stosujących

² W pracach tych uczestniczyli: Anna Stolarczyk, Wanda Klenczon, Joanna Kędzińska, Małgorzata Witkowska, Justyna Wilk-Żmigrodzka, Iwona Laskowska, Aldona Borowska, Alina Grochowska, Maria Bereśniewicz, Szymon Kiełpiński, Kacper Trzaska oraz Bartłomiej Włodarczyk.

³ Pośrednikiem w tych kontaktach była Aldona Borowska.

JHP BN, przyjęto odmienne rozwiązanie i zdecydowano, że nie będzie się tworzyć równokształtnych tematów rzeczowych i formalnych. Temat z jednego rekordu miał pełnić w opisie przedmiotowym dwie funkcje: identyfikować gatunek lub formę dokumentu oraz miał być stosowany do opisu prac na ten temat. W JHP BN wprowadza się jeden temat formalny w polu 155, który w opisie przedmiotowym dokumentu zapisywany jest w polu 655. W opisie materiałów o określonej formie stosuje się sam temat formalny. W przypadku dokumentów, których treścią jest określony gatunek lub forma, do tematu formalnego zapisywanego w polu 655 dodaje się określniki rzeczowe. Przyjęcie tego rozwiązania wynikało ze względów praktycznych. JHP BN jest wykorzystywany nie tylko przez Bibliotekę Narodową, ale również przez biblioteki publiczne, dysponujące systemami bibliotecznymi o bardzo zróżnicowanym poziomie zaawansowania, nie zawsze pozwalającymi na sprawną prezentację dwóch zasobów słownictwa z odmiennymi etykietami.

W celu odróżnienia rekordów wzorcowych LCSH od rekordów LCFGF, w BK przyjęto jeszcze jedno rozwiązanie, niezastosowane ani w NUKAT, ani w BN. Decyzja ta wiązała się z chęcią umożliwienia automatycznej walidacji opisów przedmiotowych. Ze względu na odmienne reguły stosowania deskryptorów formalnych i tematów rzeczowych w opisie przedmiotowym konieczne było oznaczenie w jednolity sposób zarówno rekordów dla tematów i deskryptorów w kartotece wzorcowej, jak i haseł przedmiotowych oraz formalnych przyporządkowanych do rekordów bibliograficznych. W rekordach wzorcowych tematów źródło pochodzenia słownictwa jest kodowane w polu 008 formatu MARC 21 na pozycji jedenastej, oznaczającej język deskryptorowy lub jhp. Dla tematów formalnych stosuje się oznaczenie „z” wskazujące na inny, nieokreślony w ramach dokumentacji formatu, system organizacji wiedzy. Do wskazania, że dany termin pochodzi z LCGFT stosuje się także podpole f pola 040, używane dla uściślenia danych zapisywanych w polu 008, w przypadku zastosowania oznaczenia „z”. Tematy ogólne z LCSH nie wymagają wypełnienia drugiego pola, ponieważ w polu 008 istnieje specjalne oznaczenie, jednoznacznie identyfikujące ten język. Przy zapisie tematów formalnych w polach 655 stosuje się drugi wskaźnik „7”, służący do zakodowania informacji o zbiorach słownictwa, nieuwzględnionych w podstawowym wykazie. Oznaczenie konkretnego języka jest zapisywane w podpolu |2. W tym przypadku jest to zapis „lcfgft” (LC, 2011, p. 6).

Zarówno w NUKAT, jak i w BN, tematy formalne stanowią część leksyki używanych tam jhp. Świadczy o tym m.in. zapis w polu 008, identyczny jak w przypadku tematów rzeczowych. Może to utrudnić automatyczną walidację i przetwarzanie oznaczonych w ten sposób danych. Ostatecznie skala i stopień trudności zależy od stosowanego w danej bibliotece zintegrowanego systemu bibliotecznego.

W katalogu BK na poziomie indeksu deskryptory formalne są odróżniane od haseł LCSH za pomocą notki zamieszczonej po prawej stronie hasła („LC genre/form terms for lib & archival materials” lub „Library of Congress subject headings”). W katalogu tym wyświetlane są również noty stosowania, które pomagają użytkownikowi wybrać odpowiednie hasło. Są one jednak dostępne tylko po wybraniu opcji przeglądania. W opisie konkretnego dokumentu hasła przedmiotowe są oddzielone od deskryptorów formalnych. Obie kategorie jednostek leksykalnych mają specjalne oznaczenia („Subjects” i „Form/Genre”).

W katalogu NUKAT kwestię tę rozwiązano na poziomie indeksu nieco odmiennie, chociaż również za pomocą napisu z prawej strony hasła. Przy tematach formalnych pojawia się notka: [gatunek/forma]. Przykład podobnego rozwiązania znajduje się w dokumentacji BK (zob. LC, 2011, p. 5). W katalogu NUKAT nie są wyświetlane noty stosowania. Przy opisach konkretnych dokumentów hasła przedmiotowe są oznaczone odmiennie niż tematy formalne („Przedmiot – KABA” i „Gatunek/forma – KABA”). W katalogu BN nie wykorzystuje się natomiast dodatkowych, jawnych wskazówek dla użytkowników pokazujących, czy hasło opisuje treść, czy identyfikuje formę dokumentu.

Wyraźna różnica w zapisie deskryptorów i tematów formalnych zachodzi pomiędzy LCFGFT i KABA a JHP BN. Różnice te wpływają nie tylko na możliwość prezentacji i zarządzania tymi zbiorami słownictwa, ale także na pragmatykę opracowania zbiorów z ich zastosowaniem. W dwóch pierwszych językach, terminy identyfikujące formy są oddzielone na poziomie formatu MARC 21 od równobrzmiących tematów rzeczowych.

ZAPIS JEDNOSTEK LEKSYKALNYCH IDENTYFIKUJĄCYCH FORMĘ I OPACOWANIE DOKUMENTÓW Z ICH WYKORZYSTANIEM

W LCGFT i KABA postać językowa jednostek leksykalnych nazywających formy bądź gatunki jest równokształtna z formą tematów rzeczowych. Deskryptory w LCGFT, jeżeli to możliwe, przyjmują identyczną formę jak tematy rzeczowe LCSH. Jeśli w LCSH występuje termin „Western films”, to taką formę przyjmuje się także w LCGFT (LC, 2011, p. 12-13). W JHP BN do opisu dokumentów o określonej formie i dokumentów na temat tej formy stosuje się ten sam temat.

Wyszukiwanie w katalogu, w którym wykorzystywany jest LCGFT, ma ułatwić użytkownikom zastosowanie jednolitych sformułowań oraz powszechnie używanej terminologii (LC, 2011, p. 3). W dokumencie opisującym zasady tworzenia i stosowania deskryptorów formalnych identyfikujących materiały filmowe podkreślono np., że preferowane przy konstruowaniu nowych tematów sformułowania to: „Film [...]”, „Televi-

sion [...]” lub „[...] film”, „[...] television programs”. W przypadku, gdy nie jest możliwe zastosowanie tej konstrukcji, np. ze względu na obyczaj językowy, należy koniecznie zastosować dopowiedzenie: (Motion Pictures) lub (Television Programs) (LC, 2013, June, p. 3). Podobne zasady obowiązują w języku KABA i JHP BN, w których tematy z poszczególnych dziedzin są budowane na zasadzie analogii z innymi jednostkami leksykalnymi.

W BK zdecydowano, że deskryptory formalne nie będą zawierały informacji na temat języka (tekstu, ścieżki dźwiękowej itp.). Związane jest to z chęcią uniknięcia dublowania informacji, ponieważ do zapisu tych informacji, niezależnie czy chodzi o oryginał czy też tłumaczenie, używa się pól 008, 040 oraz 130 i 240 formatu MARC 21 dla opisu bibliograficznego (LC, 2011, p. 17). Ponadto w LCGFT nie wskazuje się narodowości twórcy dokumentu, przeznaczenia dokumentu, czasu jego powstania, a w przypadku terminów z zakresu muzyki także obsady wykonawczej (LC, n. d., p. 2). Do opisu twórców, współtwórców i przeznaczenia czytelniczego dokumentów będzie służył osobny zbiór słownictwa nazwany Library of Congress Medium of Performance Thesaurus for Music, natomiast do wskazania obsady wykonawczej zbiór nazwany Library of Congress Demographic Group Terms (LC, 2014, p. 26). W formacie MARC 21 brakuje możliwości zakodowania narodowości twórcy dokumentu.

W NUKAT, w odróżnieniu od BK, zdecydowano, że elementem niektórych tematów formalnych będzie przymiotnik pochodzący od nazwy języka, narodowości, grupy etnicznej lub religii. Rozwiązanie to nie jest jednorodnie stosowane w odniesieniu do różnych grup tematów. W przypadku tematów denotujących rodzaje oraz gatunki literackie, oznacza cechy twórcy takie jak narodowość, język, grupa etniczna i wyznawana religia lub okres historyczny, w którym powstało dzieło (NUKAT, 2009, s. 4, 11). Jeżeli chodzi o przymiotniki używane przy tematach identyfikujących czasopisma, to stosuje się je dla oznaczenia „nazwy narodowości, obszaru geograficznego lub języka” (NUKAT, 2010a, s. 5), a w tematach identyfikujących różne rodzaje wydawnictw informacyjnych, wskazują one język dokumentu (NUKAT, 2013, s. [1]). W przypadku filmów przymiotniki oznaczają narodowość producenta (NUKAT, 2011c, s. 1).

W JHP BN przymiotniki językowo-etniczne są elementem tematów formalnych z zakresu literatury i sztuki. Cecha etniczna jest również zapisywana w przypadku innych tematów formalnych, np. tematu „Bibliografia narodowa polska” lub „Czasopisma polityczne amerykańskie”. Przymiotnik w tematach formalnych w JHP BN wskazuje na narodowość twórcy dokumentu bądź język, którym się posługiwał. W przypadku filmów za twórcę uznaje się ich reżysera.

Dopuszczenie stosowania przymiotnika językowego jako elementu tematów formalnych w języku KABA i JHP BN, powoduje dublowanie informacji zapisanych w przeznaczonych do tego celu polach formatu MARC 21

rekordu bibliograficznego. Należy jednak podkreślić, że w części katalogów polskich bibliotek opcja zawężania wyszukiwania do określonego języka, zgodnie z przeznaczonymi do tego polami formatu jest ukryta w wyszukiwaniu zaawansowanym, wykorzystywanym rzadziej. W związku z tym dodanie cechy językowej do tematów formalnych wydaje się obecnie dobrym rozwiązaniem, ułatwiającym użytkownikom wyszukiwanie informacji w katalogach.

Istotnym elementem projektu BK jest „fasetyzacja”, rozumiana jako „Kodowanie pojedynczych terminów lub wyrażeń reprezentujących indywidualne pojęcia oddzielnie w rekordzie bibliograficznym” (LC, 2011, p. 2). Ma to ułatwić użytkownikom wyszukiwanie informacji w katalogach, w których stosuje się tematy formalne. W jednym deskryptorze nie wolno łączyć kilku gatunków bądź gatunku i formy. Dzięki temu, zdaniem twórców, na początku każdego tematu znajdzie się słowo istotne dla wyszukiwania. Zamiast wyrażeń typu „fantasy sports films” lub „sports fantasy films”, mogących sprawiać trudność w odnalezieniu, należy stosować indywidualne tematy „sports films” oraz „fantasy films” (LC, 2011, p. 3). Zasada przyjęta w BK jest zbieżna z zaleceniami normy ISO 25964-1, dotyczącej tworzenia tezausa. Zaleca się w niej, aby rozdzielać wyrażenia wielowyrazowe, w skład których wchodzi dwie przydawki (ISO/IEC, 2011, p. 41). Stosowanie pojedynczych terminów zapobiega, zdaniem twórców LCGFT, rozproszeniu dokumentów w katalogu oraz dublowaniu danych zapisywanych w innych miejscach rekordu bibliograficznego (LC, 2011, p. 3).

Inne rozwiązanie przyjęto w NUKAT i BN. W języku KABA istnieje np. temat „Powieść kryminalna polska”, będący, z punktu widzenia wspomnianej zasady, połączeniem dwóch tematów: „Powieść kryminalna” i „Powieść polska”. Wydaje się, że może to utrudniać przeglądanie indeksu haseł przedmiotowych i uniemożliwić odnalezienie wszystkich dokumentów o określonej formie. W podanym wyżej przykładzie, użytkownik przeglądający indeks nie odnajdzie wszystkich powieści polskich, ponieważ niektóre z nich znajdują się w innej części indeksu. W przypadku jednak zastosowania opcji wyszukiwawczej „słowa z haseł przedmiotowych”, odnalezienie wszystkich dokumentów będzie możliwe. Podobną budowę jak w języku KABA, mają tematy formalne w JHP BN. W języku tym występują m.in. takie tematy, jak „Malarstwo monumentalne cypryjskie”, „Grafika użytkowa polska” czy też „Pieśń ludowa macedońska”.

W LCGFT w obrębie każdej dyscypliny istnieją deskryptory główne. Obecnie jest ich pięć: „Cartographic materials” (dokumenty kartograficzne), „Law materials” (dokumenty prawnicze), „Motion pictures” (filmy), „Television programs” (programy telewizyjne) i „Sound recordings” (nagrania dźwiękowe). W języku tym każdy deskryptor, oprócz wymienionych wyżej, ma przynajmniej jeden deskryptor szerszy. LCGFT jest językiem polihierarchicznym, w którym termin może być powiązany z kilkoma ter-

minami szerszymi. Przyjęcie ścisłych zasad organizacji drzew hierarchicznych pozwala na odnalezienie wszystkich terminów należących do danej dyscypliny poprzez eksplorację drzew dziedzinowych (LC, n. d., p. iii-iv). Deskryptory LCGFT nie są powiązane relacjami z tematami LCSH.

W KABA i w JHP BN relacje hierarchiczne łączące tematy formalne są budowane w odmienny sposób. Wynika to m.in. z różnic w budowie języków deskryptorowych i jhp. Nie istnieją tematy główne, które byłyby najwyższym stopniem hierarchii dla poszczególnych dyscyplin. W obu językach występują tematy niepowiązane z żadnym tematem szerszym. W KABA są to np. tematy: „Jednodniówki” i „Atlasy”, a w JHP BN np. tematy: „Poe-miks” oraz „Statuty”. W przypadku tematów formalnych w KABA i w JHP BN występuje istotna różnica co do kategorii tematów, z którymi są powiązane relacjami. W JHP BN ustanawiane są relacje pomiędzy tematami formalnymi a rzeczowymi. Wiążą one ściśle te dwie kategorie tematów. Na przykład temat: „Statuty” nie jest powiązany z żadnym tematem formalnym, natomiast łączy go relacja skojarzeniowa z tematami ogólnymi: „Organizacje” i „Przedsiębiorstwo”. Temat: „Rozkłady jazdy” jest powiązany relacją hierarchiczną z tematem ogólnym: „Dokumenty życia społecznego”. W związku z tym dochodzi do przemieszania dwóch porządków: treści i formy. Może to mieć znaczenie np. przy poszerzaniu zapytania w oparciu o dane drzewo hierarchiczne. Tematy formalne KABA nie są wiązane relacjami z tematami rzeczowymi, stanowiąc w ten sposób osobny podzbiór słownictwa tego języka.

Oprócz zasad dotyczących budowy słownika, istotne są także zasady stosowania jednostek leksykalnych identyfikujących formę w opisach dokumentów. W opisywanych bibliotekach przyjęto odmienne reguły dotyczące możliwości stosowania określników po jednostkach leksykalnych. W BK po deskryptorach formalnych nie stosuje się żadnych określników. W odniesieniu do określników geograficznych wynikało to z chęci uniknięcia wieloznaczności. Określniki takie mogłyby mieć różne znaczenie zależnie od kategorii jednostek leksykalnych. Na przykład w przypadku dokumentów kartograficznych określnik geograficzny mógłby oznaczać miejsce produkcji mapy lub przedstawiony obszar, natomiast w przypadku filmów mógłby wyrażać kraj produkcji, narodowość reżysera, producenta lub lokalizację akcji filmu. Informacje te są zapisywane w jednoznaczny sposób w innych miejscach rekordu bibliograficznego. Systemy fasetowe, aby działały sprawnie, wymagają jednoznacznego zapisu informacji (LC, 2011, p. 16). Przytoczone przykłady wskazują, że nawet w obrębie jednej dyscypliny trudno niekiedy określić obszar odniesienia określników geograficznych. W dokumentacji zapisano jednak, że w bibliotekach, które zezwoliły na stosowanie określników geograficznych po jednostkach identyfikujących formę, zaobserwowano, że są one pomocne dla użytkowników podczas wyszukiwania informacji. Zdaniem twórców LCGFT wpływa na to obecny stopień

rozwoju zintegrowanych systemów bibliotecznych, a projekt tezaury za-
wierającego terminy opisujące gatunek i formę, ma na celu stworzenie roz-
wiązania przydatnego dla użytkowników bibliotek także w przyszłości.
Twórcy projektu podkreślają, że przetwarzanie danych w systemach fase-
towych rządzi się innymi zasadami, niż w tradycyjnych zintegrowanych sy-
stemach bibliotecznych, posługujących się indeksem (LC, 2011, pp. 16-17).

Zupełnie odmienne zasady odnośnie do stosowania określników po te-
matach formalnych przyjęto w NUKAT. Można po nich stosować określni-
ki geograficzne, chronologiczne oraz formalne. W języku KABA określniki
geograficzne stosuje się po tematach formalnych, w celu określenia miej-
sca „powstania dzieła lub treści dokumentu” (NUKAT, 2009, s. 3). W przy-
padku tematów identyfikujących literatury oraz formy i gatunki literackie
można określić dokładne miejsce powstania utworów w granicach określo-
nego państwa lub ich powstanie w kraju, w którym obowiązuje inny język
urzędowy, niż język utworów (NUKAT, 2009, s. 12). Występują pewne nie-
konsekwencje w stosowaniu przymiotnika od nazwy języka oraz określni-
ka geograficznego. Dwa poniższe hasła są zbudowane zgodnie z regułami
obowiązującymi w katalogu NUKAT.

Powieść kryminalna francuska – 20 w.

Literatura eksperymentalna – Francja – 20 w.

Na oznaczenie tej samej cechy, w pierwszym przypadku stosuje się przy-
miotnik będący integralnym elementem tematu, w drugim zaś określnik
geograficzny. Wydaje się, że drugie hasło mogłoby wyglądać również na-
stępująco:

Literatura eksperymentalna francuska – 20 w.

W przypadku wydawnictw ciągłych, określnik geograficzny oznacza ob-
szar ukazywania się dokumentu. Jego stosowanie jest jednak ograniczone
kilkoma zasadami. Stosuje się go wyłącznie po tematach identyfikujących
dokumenty ukazujące się poza granicami kraju, lub które ukazują się na
obszarze mniejszym niż państwo. Określnik geograficzny jest używany tak-
że po wszystkich tematach, których częścią nie jest przymiotnik utworzo-
ny od „nazwy narodowości, obszaru geograficznego lub języka” (NUKAT,
2010a, s. 7). W JHP BN określniki geograficzne pojawiają się po tematach
formalnych w związku z niezakończonymi jeszcze poprawkami w katalo-
gu BN. Zostaną one jednak usunięte, aby zapewnić konsekwencję w opra-
cowaniu dokumentów.

Po tematach formalnych w języku KABA, można stosować także określni-
ki chronologiczne. Używane są one do określenia czasu „powstania dzieła
lub treści dokumentu” (NUKAT, 2009, s. 3). W tej funkcji stosuje się zarów-

no określniki chronologiczne związane, np. w przypadku tematów identyfikujących literatury i filmy, jak i określniki swobodne, np. w przypadku dokumentów informacyjnych i muzycznych. Przy określaniu czasu powstania dzieł literackich i wydawnictw ciągłych obowiązuje zasada, że w opisie przedmiotowym jednego dokumentu stosuje się najwyżej dwa hasła rozwinięte, zbudowane z identycznego tematu formalnego i odmiennych określników chronologicznych. W przypadku kiedy dokument wymaga zastosowania większej liczby haseł o takiej konstrukcji, należy stworzyć jedno hasło z uogólnionym określnikiem chronologicznym (NUKAT, 2009, s. 8; NUKAT, 2010a, s. 10.). Zasada ta skutkuje brakiem skupienia w katalogu wszystkich dokumentów o danej formie, powstałych w konkretnym czasie, np. hasło formalne: „Powieść polska – 19 w.” nie gromadzi wszystkich XIX-wiecznych powieści. Część z nich wykazana jest pod hasłem: „Powieść polska – 1870-1914”. Jest to wspólny problem związany ze stosowaniem określników chronologicznych po wszystkich rodzajach tematów.

W JHP BN określniki chronologiczne są stosowane po tematach z zakresu literatury, muzyki i sztuk pięknych. W większości przypadków określnik chronologiczny przy temacie formalnym dublowałby informację na temat daty wydania, zapisaną w polu 260 formatu MARC 21. W przypadku wyżej wymienionej grupy tematów określniki chronologiczne są używane do opisu dokumentów, w których data wydania często nie jest tożsama z datą powstania treści, zapisu nutowego lub przedstawienia graficznego.

Ostatnim rodzajem określnika, używanym w języku KABA po tematach formalnych identyfikujących literatury oraz dokumenty muzyczne, są określniki formalne. W zamierzeniu autorów języka mają one określać „dodatkowe cechy formalne dzieła lub treści dokumentu” (NUKAT, 2009, s. 3). W przypadku opisu tekstów literackich temat formalny może zostać uzupełniony określnikiem formalnym wskazującym dodatkowe cechy autora dzieła takie jak język, którym się posługuje, grupa etniczna, do której należy, religia, wyznanie lub sekta, z którą się utożsamia oraz płeć (NUKAT, 2009, s. 7). Za pomocą określnika formalnego wskazuje się na takie cechy dokumentu, jak język tłumaczenia oraz to, że jest on antologią. Wydaje się, że forma językowa określników formalnych nie ułatwia odszukania dokumentów, ponieważ znacznie odbiega od postaci tematów formalnych. Zamiast literatury kobiecej w języku KABA mamy określnik formalny: „–pisarki”, a zamiast literatury afro-amerykańskiej określnik: „– autorzy czarni amerykańscy”. Dodatkowym problemem jest zastosowanie, jako tematu formalnego, konstrukcji: „Pisarstwo [kategoria osób]”. Tego rodzaju tematy służą do opisu tekstów literackich, napisanych przez osoby nie będące profesjonalnymi pisarzami (NUKAT, 2009, s. 7), np. „Pisarstwo chłopów polskich” czy też „Pisarstwo dzieci”. Rozwiązania te są kopią zasad obowiązujących w RAMEAU. Przeznaczenie dokumentów jest również opisywane za pomocą oddzielnych tematów formalnych, a nie określników

formalnych. Dotyczy to zarówno przeznaczenia czytelniczego dzieł literackich, w opisie których są stosowane tematy typu: „Literatura angielska dla młodzieży” (NUKAT, 2009, s. 13), jak i dokumentów muzycznych, do opisu których są używane takie tematy, jak „Etiudy i ćwiczenia dla młodzieży (gitara)” (Burchard & Nasiłowska, 2012, s. 18). Zasady te są na tyle zawile, że użytkownicy bibliotek mogą mieć poważne problemy z ich zrozumieniem, a tym samym z dotarciem do poszukiwanych dokumentów.

Brak konsekwencji w stosowaniu określników po tematach formalnych i obowiązywanie wielu zasad szczegółowych może stanowić problem dla osób poszukujących dokumentów w katalogu bibliotecznym, a tym samym utrudniać dotarcie do nich.

W BK i w NUKAT zdecydowano, że w hasłach rozwiniętych LCSH i KABA formę będą wskazywać określniki formalne, w BN natomiast zdecydowano o ich likwidacji. Decyzja ta pozwoliła na skrócenie hasel rozwiniętych, które wskazują obecnie tylko na treść dokumentu. Założono, że krótsze hasła będą bardziej zrozumiałe dla użytkowników, a ponadto likwidacja określników formalnych przyczyni się do usprawnienia procesu opracowania przedmiotowego poprzez zmniejszenie liczby tworzonych hasel rozwiniętych. Podjęta decyzja istotnie ułatwiła i przyspieszyła opracowanie przedmiotowe.

W bibliotekach oprócz dokumentów o określonej formie występują także opracowania, których przedmiotem jest forma lub gatunek. W przypadku tych drugich w BK stosuje się odpowiedni temat rzeczowy identyfikujący formę lub gatunek uzupełniony o określnik rzeczowy (LC, 2011, p. 18). Jest to konsekwentnie przestrzegana zasada. W języku KABA brak jest już takiej konsekwencji. W przypadku dokumentów na temat wydawnictw informacyjnych stosuje się odpowiedni temat rzeczowy uzupełniony określnikiem rzeczowym lub formalnym (NUKAT, 2011a). Podobnie postępuje się opracowując dokumenty dotyczące filmów (NUKAT, 2011b, s. 1). Inaczej opracowuje się książki dotyczące wydawnictw ciągłych. Używa się tematu rzeczowego uzupełnionego ewentualnie o określnik geograficzny i chronologiczny, a więc konstrukcji analogicznej jak w przypadku tematów formalnych identyfikujących wydawnictwa ciągłe (NUKAT, 2010b, s. [1]).

W JHP BN występują inne problemy związane z wykorzystywaniem jednego rekordu wzorcowego dla tematu stosowanego zarówno do opisu treści, jak i formy. W opracowaniu dokumentów, których przedmiotem jest forma lub gatunek, po temacie formalnym dodaje się obowiązkowo określnik rzeczowy. W wielu przypadkach trudno dobrać taki określnik, który dookreśli temat formalny wskazując na omówienie, opracowanie na temat czy też analizę danej formy, rodzaju lub gatunku. Często określnik: „– historia” używany po temacie formalnym wskazuje opracowanie dotyczące formy, a nie pracę historyczną. Problemy z zastosowaniem tego samego rekordu wzorcowego są szczególnie widoczne przy opisie dokumentów iko-

nograficznych i prac na ich temat. Zasady opisu są tutaj niekonsekwentne. W JHP BN temat: „Grafika polska – 19 w.” zostanie użyty zarówno w opisie pojedynczej odbitki graficznej, jak i zaproszenia na wystawę, na której pokazywano dziewiętnastowieczną grafikę polską. W rzeczywistości zaproszenie jest dokumentem dotyczącym grafiki. Należałoby więc dodać określnik rzeczowy, np. „– historia”, który przez część użytkowników może z kolei zostać zinterpretowany jako wskazujący na pracę historyczną. Problemy dotyczą też opracowania katalogów wystaw i albumów. Sprawę komplikuje ponadto stosowanie określników rzeczowych po tematach formalnych jako elementów wskazujących cechę formy. Na przykład temat: „Modlitewniki” uzupełniony określnikiem rzeczowym „– katolicyzm” oznacza modlitewniki katolickie, a nie opracowanie na temat katolickiego spojrzenia na modlitewniki. Problemy ujawniły się także przy prezentacji JHP BN w katalogu z nawigacją fasetową. Pierwszą instytucją, która zastosowała taką nawigację z wykorzystaniem haseł przedmiotowych JHP BN była Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES w Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych. W związku z zastosowaniem pola 655 do opisu dokumentów o określonej formie i na jej temat, nie udało się wyodrębnić osobnej fasy formalnej. Istnieje jedna fasetka: Temat / Forma (FBK FIDES, n. d.)⁴.

Na podstawie dotychczasowych rozważań możemy przedstawić schematy opracowania dokumentów o określonej formie stosowane we wszystkich trzech instytucjach. Ogólny schemat opracowania dokumentów w BK będzie wyglądał następująco:

65X## | a [hasło przedmiotowe] | v [określnik formy]
655#7 | a [deskryptor formalny] | 2 lcgft

W przypadku języka KABA zastosowanie określników jako uzupełnienia tematów formalnych, znacznie komplikuje schemat opracowania dokumentów. W odróżnieniu od Biblioteki Kongresu, trudno w tym języku wskazać jeden dominujący wzorzec. Może on być identyczny jak w LCGFT, może jednak również wyglądać następująco:

65X## | a [hasło przedmiotowe] | v [określnik formy]
655## | a [temat formalny] | y [określnik chronologiczny] | v [określnik formy]

Istnieje wiele wariantów opisu z zastosowaniem tematów formalnych, które są dokładnie omówione w dokumentacji języka KABA dostępnej na stronie NUKAT. Wspomniałem o problemach, jakie mogą mieć czytelnicy z odszukaniem dokumentów z powodu braku jednolitych zasad. Należy

⁴Pierwszy zwrócił na to uwagę ks. Jerzy Witczak, dyrektor Biblioteki Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu (komunikacja osobista, 12 lipca 2013).

też dodać, że przyjęte w KABA zasady, wydają się obciążeniem także dla katalogujących. Zwiększają ilość koniecznych do zapamiętania informacji dotyczących reguł stosowania różnych tematów, ponadto mogą się przekładać na wydłużenie czasu opracowania dokumentów.

Ogólny schemat opracowania większości dokumentów o określonej formie w JHP BN, wygląda następująco:

65X## | a [hasło przedmiotowe]

655## | a [temat formalny]

W przypadku dokumentów z zakresu literatury lub sztuki drugie hasło może przyjmować również następującą formę:

655## | a [temat formalny] | y [określnik chronologiczny]

W JHP BN występują także pojedyncze odstępstwa od tych schematów. Na przykład po temacie formalnym: „Portrety” zezwolono na stosowanie określników geograficznych, a określniki rzeczowe identyfikujące wyznania, używane po tematach formalnych, wskazują na formę dzieła, a nie opracowanie dotyczące formy. W części poradnika JHP BN poświęconej tematowi formalnemu, znajdują się schematy opracowania poszczególnych rodzajów dokumentów. Są one znacznie rozbudowane i wskazują na liczbę haseł niezbędnych w opracowaniu przedmiotowym (zob. Włodarczyk, n. d.).

PODSUMOWANIE

W trzech instytucjach przyjęto odmienne rozwiązania odnośnie jednostek leksykalnych identyfikujących formę. Poniższa tabela podsumowuje główne różnice i punkty zbieżne wszystkich projektów, zarówno jeśli chodzi o postać tematów, jak i zakres zastosowania prekoordynacji.

Spośród omawianych projektów najbardziej przejrzyste zasady przyjęto w LCGFT. Najprostszy jest schemat opracowania z zastosowaniem tego słownictwa. Wielką zaletą tego projektu jest ponadto zakrojona na szeroką skalę współpraca ze środowiskiem bibliotekarskim, zarówno bibliotekami, jak i z organizacjami zawodowymi. Kwestią budzącą pewne wątpliwości jest rezygnacja z przymiotników językowo-etnicznych jako elementu deskryptorów formalnych. Informacja ta jest zapisywana w formacie MARC 21 w innym miejscu, jednak nie wszystkie systemy dają możliwość jej łatwego wykorzystania. Często opcja zawężania wyników wyszukiwania do dokumentów napisanych w określonym języku jest dostępna w wyszukiwaniu zaawansowanym.

Wydaje się, że przyjęta w BK zasada „fasetyzacji” słownictwa zmniejsza rozproszenie zbiorów w porównaniu z rozwiązaniami przyjętymi w BN

Tabela 1

Porównanie zasad dotyczących tworzenia i stosowania deskryptorów LCGFT oraz tematów formalnych w KABA i JHP BN. Źródło: opracowanie własne⁵.

	Deskryptory formalne LCGFT	Tematy formalne KABA	Tematy formalne JHP BN
Zakres dziedzinowy słownictwa	Filmy, audycje radiowe, dokumenty kartograficzne i z dziedziny prawa; trwają prace nad deskryptorami identyfikującymi dokumenty muzyczne religijne, literaturę oraz terminami ogólnymi	Literatura, filmy, wydawnictwa ciągłe, dokumenty: kartograficzne, życia społecznego, muzyczne, informacyjne	Wszystkie rodzaje dokumentów
Odrębność słownictwa identyfikującego formę od słownictwa identyfikującego treść	Tak	Nie, ale tematy formalne nie są połączone żadnymi relacjami z tematami rzeczowymi	Nie
Występowanie jednostek równokształtnych w polach 150 / 155	Nie, równokształtne tematy rzeczowe wchodzi w skład leksyki LCSH	Tak	Nie
„Fasetyzacja” słownictwa⁵	Tak	Nie	Nie
Stosowanie określników geograficznych po jednostkach identyfikujących formę	Nie	Tak	Nie, występują jednak wyjątki.
Stosowanie określników chronologicznych po jednostkach identyfikujących formę	Nie	Tak	Tak, po tematach formalnych z dziedziny literatury, muzyki i sztuk plastycznych.
Stosowanie określników formalnych po jednostkach identyfikujących formę	Nie	Tak	Nie

⁵ Rozumiana w sposób, w jaki termin ten jest stosowany w BK odnośnie do LCGFT.

i NUKAT. Zmiany postaci tematów formalnych w JHP BN powinny zmieścić w kierunku zaproponowanym w BK. Pozwoli to na lepsze skupienie dokumentów w katalogu. Pierwsze takie zmiany w JHP BN dotyczyły zastosowania tematów formalnych z dziedziny fotografii (zob. Włodarczyk, 2014). Przymiotniki językowo-etniczne pozostaną jednak na razie elementem tematów z zakresu literatury i sztuki. W formacie MARC 21 brak możliwości zakodowania narodowości twórcy dokumentu.

Wydaje się, że stosowanie określników po tematach formalnych nie jest dobrym rozwiązaniem. Komplikuje to strukturę haseł i trudno jest ustalić konsekwentne zasady dla różnych kategorii tematów formalnych. W JHP BN w celu określenia czasu powstania dzieł literackich, plastycznych i muzycznych, zamiast określników chronologicznych, można zastosować w opisie przedmiotowym pole 648 formatu MARC 21, zapisując w pierwszym wskaźniku wartość „1”, która identyfikuje zawartość pola jako datę powstania dzieła. W przypadku języka KABA być może zasadną byłaby decyzja o rezygnacji ze stosowania określników po tematach formalnych, pożądane byłoby jednak przeprowadzenie obserwacji zachowań użytkowników. Policy and Standards Division, oddział BK odpowiedzialny za rozwój LCGFT, zachęca do dzielenia się informacjami dotyczącymi zalet używania określników geograficznych po deskryptorach formalnych (LC, 2011, p. 17).

Podział słownictwa na równoważne tematy rzeczowe i formalne, identyfikujące formę bądź gatunek, jest rozwiązaniem ułatwiającym wykorzystanie w katalogach bibliotecznych nawigacji fasetowej. Pozwoli on na lepsze odróżnienie tematów formalnych od haseł rzeczowych i ich bardziej efektywną prezentację na poziomie katalogu. Przegląd badań dotyczących wykorzystania nawigacji fasetowej w katalogach bibliotecznych przeprowadzony przez Jody Condit Fagan wskazuje na duży potencjał tego sposobu prezentacji informacji (Fagan, 2010, p. 65). Dobrym rozwiązaniem wydaje się zapewnienie użytkownikom zarówno możliwości przeglądania indeksu haseł przedmiotowych, jak i nawigacji fasetowej. Podział słownictwa może ponadto przyczynić się do uproszczenia zasad opisu dokumentów, w przypadku których występują wątpliwości, czy należy zastosować sam temat formalny JHP BN, czy też uzupełnić go określnikiem rzeczowym. Należy mieć nadzieję, że rozwój oprogramowania bibliotecznego pozwoli na zastosowanie tego rozwiązania także w bibliotekach publicznych. Oprócz podziału słownictwa kwestią wymagającą przemyślenia jest także sposób ustanawiania relacji hierarchicznych w JHP BN.

BIBLIOGRAFIA

Bojar, Bożenna, red. (2002). *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Warszawa: Wydaw. SBP.

- Burchard, Maria; Nasiłowska, Maria (2012). *Zasady stosowania haseł jhp KABA w funkcji tematu formalnego w opracowaniu dokumentów muzycznych* [online]. Centrum NUKAT; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/ustalenia/jhp_KABA/015_kaba_muzyczne_temat_formalny_2012.pdf>.
- Fagan, Jody C. (2010). Usability studies of faceted browsing: a literature review. *Information Technology and Libraries* [online], vol. 29, no. 2, pp. 58-66 [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ital/article/view/3144/275>>.
- FBK Fides (n. d.). *Elektroniczna Bibliografia Nauk Teologicznych FIDES* [online]. Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://biblio.fides.org.pl/>>.
- ISO/IEC (2011). *ISO/IEC 25964-1:2011 Information and documentation – Thesauri and interoperability with other vocabularies – Part 1: Thesauri for information retrieval*. Geneva, Switzerland: ISO/IEC.
- LC (2011). *Frequently Asked Questions about Library of Congress Genre/Form Terms for Library and Archival Materials (LCGFT)* [online]. Library of Congress; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.loc.gov/catdir/cpsd/genre_form_faqs.pdf>.
- LC (2013). *Moving Image Genre/Form Terms H 1913* [online]. Library of Congress; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.loc.gov/aba/publications/FreeSHM/H1913.pdf>>.
- LC (2014). Library of Congress Liaison Report. *OLAC Newsletter* [online], vol. 34, no. 1, pp. 23-26. [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://olacinc.org/drupal/newsletters/2014March.pdf>>.
- LC (n. d.). *Introduction to Library of Congress Genre/Form Terms for Library and Archival Materials* [online]. Library of Congress; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.loc.gov/aba/publications/FreeLCSH/gftintro.pdf>>.
- Łysakowski, Adam (1946). *Katalog przedmiotowy. Podręcznik*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- NUKAT (2008). *Tematy formalne w jhp KABA* [online]. Centrum NUKAT; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/ustalenia/jhp_KABA/004_kaba_temat_formalny_2008.pdf>.
- NUKAT (2009). *Zasady opracowania dokumentów w jhp KABA z wykorzystaniem haseł w funkcji tematu formalnego* [online]. Centrum NUKAT; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/ustalenia/jhp_KABA/006_kaba_temat_formalny_2009.pdf>.
- NUKAT (2010a). *Zasady opracowania wydawnictw ciągłych w jhp KABA* [online]. Centrum NUKAT; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/ustalenia/jhp_KABA/010_wydawciaglezasadyoprac_2010.pdf>.
- NUKAT (2010b). *Ustalenie dotyczące opracowania dokumentów na temat wydawnictw ciągłych* [online]. Centrum NUKAT; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/ustalenia/jhp_KABA/009_wydawciaglenatemat_2010.pdf>.
- NUKAT (2011a). *Prace na temat dokumentów informacyjnych w jhp KABA* [online]. Centrum NUKAT; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/ustalenia/jhp_KABA/011_dokinfnatemat_2011.pdf>.
- NUKAT (2011b). *Zasady opracowania dokumentów na temat filmów* [online]. Centrum NUKAT; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/ustalenia/jhp_KABA/013_filmynatemat_2011.pdf>.

- NUKAT (2011c). *Zasady opracowania filmów w jhp KABA z wykorzystaniem haseł w funkcji tematu formalnego* [online]. Centrum NUKAT; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/ustalenia/jhp_KABA/014_filmy_2011.pdf>.
- NUKAT (2013). *Zasady opracowania w jhp KABA dokumentów informacyjnych z wykorzystaniem haseł w funkcji tematu formalnego* [online]. Centrum NUKAT; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/instrukcje_procedury/jhp_KABA/informacyjne.pdf>.
- Serafin, Małgorzata (2013). Zagadnienie okreśników formy w językach haseł przedmiotowych KABA i Biblioteki Narodowej. *Biuletyn EBIB* [online], nr 8 (144); [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/110>>.
- Włodarczyk, Bartłomiej (2014, lipiec 16). *Fotografia w JHP BN* [blog post]. [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://fabryka-jezyka.bn.org.pl/?p=2121>>.
- Włodarczyk, Bartłomiej (n. d.). *Tematy formalne* [online]. Biblioteka Narodowa; [dostęp: 17.07.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://fabryka-jezyka.bn.org.pl/wp-content/uploads/2012/01/VIII.Tematy-formalne.10.01.pdf>>.
- Young, Janis L.; Mandelstam, Yael (2013). It Takes a Village: Developing Library of Congress Genre/Form Terms. *Cataloging & Classification Quarterly*, vol. 51, no. 1-3, pp. 6-24.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 24 września 2014 r.

BARTŁOMIEJ WŁODARCZYK
National Library of Poland
e-mail: b.wlodarczyk@bn.org.pl

THE LIBRARY OF CONGRESS GENRE/FORM TERMS FOR LIBRARY AND ARCHIVAL MATERIALS AND GENRE/FORM HEADINGS IN THE NATIONAL LIBRARY OF POLAND SUBJECT HEADINGS AND KABA SUBJECT HEADINGS

KEYWORDS: LCGFT. LCSH. JHP BN (National Library of Poland Subject Headings). KABA (KABA Subject Headings). Genre/form headings. Genre/form terms. Subject headings systems.

ABSTRACT: **Thesis/objective** – The article is aimed at the discussion, comparison and identification of advantages and disadvantages of three solutions for the expansion and better separation of lexical units describing genres/forms of documents in three information and

retrieval systems – LCSH used by the Library of Congress, KABA Subject Headings used by Polish union catalog NUKAT and National Library of Poland Subject Headings. **Research methods** – The author analyzes appropriate documents found on the websites of three afore-mentioned institutions and compares the principles and workflow applied in each case. **Results** – The simplest and most coherent principles for recording and using lexical units identifying genre/form of the document are followed by the Library of Congress. It is highly justified to introduce simplifications and changes to the process of building and applying genre/form headings in KABA and National Library of Poland subject heading systems. Most of all, those changes should cover overcomplicated principles for the use of subdivisions after genre/form headings in KABA system and coding genre/form headings in National Library of Poland system. The method of recording genre/form headings in both systems should also be simplified.